

HISTORIA ECCLESIAE

Pálfi József*

Nagyvárad

„A nőszövetség a szívek szövetsége”

Nyolcvanöt esztendeje alakult meg a Királyhágómelléki
Református Egyházkerület Nőszövetsége¹

“The Women’s Alliance is an Alliance of Hearts.” The 85th Jubilee
of the Women’s Alliance of the Reformed Church District
of Királyhágómellék. Abstract

The Women’s Alliance of the Királyhágómellék Reformed Church District was established eighty five years ago, on 3 September 1931, 11 years after the formation of this Hungarian church body geographically covering the western part of today’s Romania. Besides providing a historic background with unique details, our study pays a tribute to the devotion and immense work of the Reformed women on behalf of the Church. The Women’s Alliance has played a most important missionary role within the Királyhágómellék Reformed Church District.

Keywords: Women’s Alliance, Királyhágómellék Reformed Church District, Sulyok István.

Sulyok István² az 1932. május 25–26-án megtartott egyházkerületi közgyűlés kezdetén örömmel számolt be az 1931-ik esztendőről megírt jelentésében, hogy megalakult a Királyhágómelléki Református Egyházkerület (KREK) Nőszövetsége.³ A kerület közgyűlése 1931. szeptember 3-án alakult meg a Nagyvárad-i Nagyhet keretében. Az alakuló közgyűlés jegyzőkönyve meg-

* Dr. Pálfi József (Székelyhíd, 1967) a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben végezte teológiai tanulmányait (1987–1992). 1992 és 1994 között a Nagyvárad-olaszi Református Egyházközösség segédlelkésze volt. 1994–1999 között a Sulyok István Református Főiskola első ifjúsági lelkészeként tevékenykedett, majd 1997-től a főiskola lelkipásztora és az Arany János Kollégium bentlakásának igazgatója volt. 1999-től a nagyvárad-réti református gyülekezet megválasztott lelkipásztora és a Partiumi Keresztény Egyetem (PKE) oktatója, ahol általános vallástörténetet tanított. Doktori fokozatot 2009-ben szerzett a Debreceni Református Hittudományi Egyetemen. 2011-től a PKE tanszékvezető tanára. Itt megszervezte a vallástudomány magiszteri és a diakóniai alapképzés szakot, 2016 tavaszától pedig a PKE rektora.

¹ Elhangzott a Királyhágómelléki Református Egyházkerület (KREK) nőszövetségi konferenciáján, 2016. július 9-én Köröskisjenőn.

² Sulyok István (Komádi, 1859. dec. 15. – Budapest, 1944. szept. 14.) kollégiumi tanár, lelkipásztor, esperes, az 1920. június 4-én aláírt trianoni békediktátumot követően az újonnan megalakult KREK első püspöke.

³ A Királyhágómelléki Református Egyházkerület közgyűlési jegyzőkönyvei (KREK Kgy. Jkv.) 1932/20. A jelentés teljes terjedelmében a jkv. *Melléklet*ében olvasható.

örökítette az első „tisztikar” névsorát is.⁴ Díszelnökévé Sulyok Istvánt, elnökévé pedig Csernák Bélánét választották. A határozat közli továbbá az alelnökök, a pénztáros és az ellenőrök teljes névsorát, illetve azt, hogy minden egyházmegyéből két-két választmányi tagot választottak meg. Ez utóbbiak nevét a jegyzőkönyv már nem sorolja fel.

Sulyok István püspöki jelentésben azt is megemlíti, hogy az egyházmegyei jelentések hiányossága miatt nem tud pontos statisztikai adatokkal szolgálni, viszont így folytatja:

„[...] egyéb adatokból tudom, hogy nőszövetségeink egyre több gyülekezetben kelnek életre, tagjaik száma is folyton növekszik, tevékenységük pedig egyre szélesebb mezőket ölel fel.”⁵

A királyhágómelléki nőszövetségek nemcsak egyházközségi és egyházmegyei szinten kezdtek sorra megalakulni, hanem létrejött az egyházkerületi szövetség is, amely az Erdélyi Református Egyházkerület (EREK) Nőszövetségével a következő feladatot tűzték ki:

„[...] testvéri kapcsolatban, a célok és eszközök tekintetében közös megállapodással végzik [...] azt az áldott munkát, amely annyira és egyedül az övék, amennyire más halandóé nem lehet e földön.”⁶

Természetesen naivság lenne azt gondolnunk, hogy úgy ment minden, mint a „karikacsapás”. Nem volt minden egyértelmű és zökkenőmentes. A püspök jelentése azonban jól tükrözi, hogy nem félt sem az ellenzőktől, sem a tartózkodóktól, sem az egyoldalú fejlődés veszélyétől,

„[...] mert a nőszövetség a szívek szövetsége és nem az elméké, a mindent megbecsülő, melengető, védelmező és defenzív szereteté, és nem a fennhéjázó, hideg, romboló és agresszív gyűlöleté. Márpedig a szeretet találékony, mindent eltűr, mindent elvisel, mindent túlél, sőt maga az élet, mert aki nem szeret, az a halálban marad. És meglát, észrevesz mindent: mosolyt, könnyet, gyermekkacagást, feldúlt otthonokat, útszéli szegények, nyomorultak, betegek sóhajtását. Átfogóbb, sokoldalúbb, odaadóbb szolgálata lehet-e valakinek, mint az evangélium munkásnőinek?”⁷

Ezzel a néhány történelmi adattal és mondattal akár el is intézhetnénk a KREK Nőszövetségének nyolcvanöt esztendővel ezelőtti megalakulásának történetét. Ám úgy gondoljuk, hogy ha csak annyit mondanánk el ennek a nagy múltú és közösségformáló szövetség megalakulásáról, mint amennyit az egyházkerület jegyzőkönyvi sorai örökítettek meg, akkor túlságosan leegyszerűsítelnénk, és jelentéktelenné tennénk mindazt, ami az elmúlt időben sajátosan for-

⁴ Ld. KREK Kgy. Jkv., 1932/77.

⁵ Uo.

⁶ Uo.

⁷ Uo.

málta anyaszentegyházunkat. A teljes valóságához azonban hozzátartozik az a történelmi helyzet, amelyben a nőszövetség természetsszerűen és szükségszerűen jött létre, illetve azok az események és összefüggések, amelyek közrejátszottak a nőszövetség megalakulásában, létrejöttében és működésében. Látnunk kell azt az utat, amely idáig vezetett, amelyen fejlődéstörténete bontakozott ki. E tekintetben két fontos tényezőt kell hangsúlyoznunk. *A történelmi kontextust*, amelyben a csonka, széttört egyháztestből egy teljesen új és önálló egyházkerületnek kellett megszületnie, kiformalódnia, felfejlődnie és stabilizálódnia, valamint az önmagának szerepet és korfeladatot követelő *belmisszió* megszervezését és széles körűvé tételét. Ezek lelki-szellemi anyaméhként biztosították a nőszövetség megformálódását, hogy megszületése után a belmisszió egyik bázisoszlopává nője ki magát.

Tanulmányunk a KREK Nőszövetségének kialakulását és fejlődéstörténetét ismerteti röviden a két világháború közötti időintervallumban. Vizsgálódásunkat elsősorban a korabeli egyházi periodikában fellelhető írások, jegyzetek tükrében ismertetjük.

Figyelembe véve azt, hogy a KREK nőszövetségének kialakulásáról és szolgálatáról egyéb primer forrásanyagok, presbiteri jegyzőkönyvek, levéltári dokumentumok tanúskodnak, a téma megérdemelne egy mélyebb és szélesebb spektrumú kutatást, illetve annak felmérését, hogy a nőszövetség milyen direkt és indirekt lelki-szellemi hatást gyakorolt az egyénekre, illetve a családokra, valamint a világi és egyházi társadalomra.

1. A Királyhágómelléki Református Egyházkerület megszületése

Az első világháború követő esztendőkből a mai Királyhágómellék a nehéz vajúdás, születés és menekedés időszakát élte meg. Természetesen nem sokan voltak tudatában annak, hogy valójában mi is történik. Az ország népét sokszor érte az ezeresztendő történelmi határok egyik napról a másikra történő megváltozása, és nagyon sokan csak *ideiglenesnek* gondolták a kialakult állapotot. Orth Imre így írt ezekről az esztendőkről:

„[...] a román uralomnak nemcsak a ténye, de még a lehetősége is lehetetlennek tűnt a magyarság előtt. Természetes hát, hogy a román megszállást nemcsak a különféle demarkációs vonalak meghúzása idején, hanem még a trianoni békeparancs aláírása után is csak máig holnapig tartó, átmeneti állapotnak tekintette minden magyar ember. Aki 1919-ben azt mondta volna, hogy a román uralom több mint száz esztendeig fog tartani, azt, mint hazaárulót vagy futóbolondot golyózták volna a magyar társadalomból.”⁸

⁸ Orth Imre: Emlékezzünk. Adatok a Királyhágómelléki Egyházkerület történetéhez. In: *Reformátusok Lapja* 1941/28 (okt. 10.), 261–262.

Ám az elképzelhetetlen, a felfoghatatlan egyszerre kíméletlenül kijózanító valósággá lett. A sokak által ideiglenesnek tartott helyzet gondolata egyre inkább halványult, és a lelkekbe teljesen új lelkület és szemlélet kezdte befészkelni magát.

Az új országos határvonal kíméletlen imperatívusszal szólta bele eleink életébe. Néhányan hamar észrevették, és meg is fogalmazták, hogy sürgősen cselekedni kell. Nem lehetett és nem szabad sokáig habozni, mert a határ Romániába eső oldalán maradt nyolc (máramaros-ugocsai, nagybányai, szatmári, nagykárolyi, érmelléki, bihari, nagyszalontai, békés-bánáti) csonka egyházmegyét és annak megbénult gyülekezeteit és népét gyorsan össze kell szedni, reményt hirdetve fel kell ébreszteni. Eleget kellett tenni a korkövetelménynek, a korparancsnak.

Az ébresztő emberek először 1920. december 14-én részben, majd pedig 1921. augusztus 16-án teljes egységben kimondták a KREK megalakulását. A *külső keret* az új, minden külső és belső hatásnak kitett, gyermekbetegségekkel küzdő egyházkerület volt. Valójában ennek a létrejötte sem alakult egyértelműen és természetesen. Bukarest közel húsz esztendőn keresztül, az ideiglenesség és bizonytalanság határán lebegtette az új egyházkerület hivatalos elismertetését. A következetes, kitartó munka, bátor küzdelem és számtalan kálvária után, az új Románia 1938-ban a legmagasabb szinten is elismerte a második református egyházkerületének létjogosultságát és törvényességét.

2. Az új egyházkerület belső életének megszervezése

A külső keret szinte ellentmondást nem tűrő módon alakult, fejlődött a külső és belső „kerékkötők” aknamunkája ellenére. A *belső élet* megszervezése azonban – és ez a második szempont – már sokkal nehezebb folyamat volt. Nem csoda ez. A belső egyházi gondok mellett ádáz küzdelmet kellett megvívni a háború után jelentkező mindennapi nyomorúságokkal, a kisebbségi létmódból fakadó újszerű küzdelmekkel, a globális és lokális gazdasági és pénzügyi válságok korábban nem ismert kihívásaival és az ezekből fakadó direkt és indirekt hatásokkal. Az ébresztő emberek között azonban voltak jó néhányan, akik biblikus látással és korszerű reálpolitikai érzéssel tudták, hogy mit kell mondani, tenni és cselekedni.

Az egyre inkább középpontba kerülő kulcsszó a *belmisszió* lett. Miután az egyházkerület megalakulásának első éveit az útkeresés jellemezte, az 1925-ös esztendő végre áttörést hozott a szervezett belmissziói szerveződést tekintetében. Létrejött az a *belmissziói bizottság*, amely szisztematikusan és tudatosan tervezte és szervezte az egyházkerület lelki és szellemi életét. Ennek a munkának lett valamivel később gyümölcse a *nőszövetség* is. Természetesen a nőszövetség létrehozása, megszervezése, stabilizálása és kerületi kiterjesztése hosszú éveket igényelt, ám 1931-ben, amikor a püspök bejelentette megalakulását, már viszonylag kiforrott szervezeti egységet mutatott.

A KREK belmissziójának atyja és motorja Debreczeni István, az akkori nagyszalontai lelképásztor volt. (Őt a róla írt könyvemben Sulyok István püspök szür-

ke eminenciásának neveztem, és nem véletlenül.)⁹ A kerület szervezését a tisztánlátás, a világos és pontos fogalmazás, valamint a céltudatosság jellemezte. Szervezői munkájában igénybe vette a sajtó eszközét. Éveken keresztül az egyházkerület hivatalos periodikáinak is (*Egyházi és Iskolai Szemle, Reformátusok Lapja*) a főszerkesztője volt, s így rendszeresen és következetesen meg is fogalmazta, illetve fogalmaztatta a maga gondolatait, terveit, a célokat, a feladatokat, de ugyanakkor az ellenkező véleményeket is közölte, tehát ütköztette az eltérő elképzeléseket és érveket. Ő is tudta, hogy a különböző szintű testületek határozatai csupán hivatalos és törvényes keretet biztosítanak a munka megszervezéséhez, de ez nem elegendő, mert ezt a munkát nem lehet parancsszóra, rendeletre, kényszerűségből vagy a kordivatnak megfelelően akaró módon végezni, hanem csak lélekből, belső indíttatással és elkötelezettséggel. A folyamatosan és céltudatosan tervezett és szervezett munkát mégsem lehetett mellőzni, sőt magas hőfokon kellett a köztudatban tartani. Tudta, hogy nélkülözhetetlenek az elkötelezett munkatársak, azoknak rendszeresen kell találkozniuk, számukra értekezleteket, konferenciákat kell szervezni, és át kell gondolni a feladatok megvalósításának lehetőségeit. Meg kell szilárdítani az alapokat, a munkatársakat pedig önállóságra kell nevelni.

Debreczeni István tisztán látta, hogy „nagyon sok gyógyításra váró seb van még” az egyház testén és a hívek lelki életében, s hogy diagnosztizálni kell azt, hol van a legnagyobb és a legtöbb gond, lelki konzíliumokat kell tartani, és meg kell keresni a legalkalmasabb gyógyítási módokat, a legcélravezetőbb utakat, s a munkatársakat mindenben és messzemenően kell segíteni, és őket jól szervezett kapcsolatrendszerbe, mintegy hálóba kell összefűzni.¹⁰

A belmisszió ügye annak ellenére, hogy a legmagasabb szintű támogatást élvezte, még évek múlva is komoly akadályokba ütközött. Létjogosultsága egyértelmű volt a többség előtt, és az is, hogy kiépítése elkerülhetetlen feladat, ugyanis a Magyar Református Egyházban ekkor már több évtizede folyt a belmisszió elfogadásának, illetve elutasításának vitája. De a belmisszió ellenzői is voltak, akik számtalan kifogást emeltek ellene (a felsőbb utasításra való engedelmisség megkérdőjelezése, a munkaeszközök hiánya, a munkalehetőség adottságainak kérdése stb.). Arday Aladár azt írta a 20–30-as évek fordulóján, hogy „papíron az ügy már győzedelmeskedett”, az ellenzék pedig lassan elhallgatott, kapitulált, de még mindig hiányzott valami:

„[...] az, ami nélkül hiábavaló minden, s ez a valami a lélek [...], a lélekébresztés áldott munkája, az igazi belmisszió.”¹¹

⁹ Debreceni István (Nagyszalonta, 1887. május 18. – Berettyóújfalu, 1973. január 9.) nagyszalontai, szatmárnémeti, majd pedig temesvári lelkipásztor, valamint irodalomtörténész. Részletesen: Pálfi József: *Debreczeni István, Aki megtanulta a mellényt többször ki- és begombolni*. A D. Dr. Harsányi András Alapítvány Kiadványai 15. Debrecen, 2011.

¹⁰ Debreczeni István: Ez évi belmissziói feladataink. In: *Reformátusok Lapja* 1929/5. (febr. 2.), 53–56.

¹¹ Arday Aladár: Mi kell hozzá? In: *Reformátusok Lapja* 1930/34 (aug. 23.), 426–427.

A KREK belmissziói állapotáról Debreceni István adott háromrészes, átfogó és reális helyzetképet.¹² Véleménye szerint a belmisszió nem egy ember vagy csoport ügye, privilégiuma, hanem „az egész egyház feladata az egyházért”, mert „ez az egyház vérkeringése”. Ezt minél több embernek kell végeznie: a lelkipásztoroknak, a tanítóknak, mellettük pedig munkatársakat kell képezni minél szélesebb körben. Az 1932-es esztendőről szóló egyházkerületi belmissziói jelentésében azt hangsúlyozta, hogy mivel konkrét statisztikai adatok nem állnak a rendelkezésére, ezért csak általánosságban tud beszámolni, de így is van mondanivalója.¹³ Beszámolt arról, hogy az egyházkerületi közgyűlés 1932/81. számú határozata alapján a püspök belmissziói ifjúsági titkárt nevezett ki Kiss Bertalan személyében. A belmissziói munka legfőbb akadályát a helyi hatóságok képviselőinek hozzáállásában látta, akiknek „meg nem értése, akadémikusodása”, gyakran pedig „jelentéktelen potentátoknak a felsőbb hatóság engedélyező rendeleteit semmibe vevő”, sőt „gyűlölséget támasztó oktan basáskodása” lassította a szerveződést.¹⁴ Több helyen is előfordult, hogy betiltották

„[...] nemcsak a vallási estélyeket, hanem az énekkari próbákat, a nőszövetségek összejöveteleit, az ifj. bibliaórákat, sőt néhol még a vasárnapi iskolában is kötelekednek. Ilyen körülmények között nem lehet nyugodt és eredményes munkát végezni.”¹⁵

A 30-as évek dereka felé közeledve, a sokat vitatott belmisszió kapcsán Sass Kálmán mezőtelegdi lelkipásztor lényeges kérdésre, azaz értelmezési törésvonalra irányította a figyelmet. Konkrétan arra, hogy nem lehet, sőt nem is szabad *egyenlőségjelet* tenni a tudatosan tervezett és szisztematikusan szervezett bel-

¹² „Első csoportba tartoznak a belmisszió ellenségei. Ezek azt mondják, hogy a belmisszió nem való a mi népünknek. Külföldön szükség lehet rá, be is válhat, de nem a magyar népnek való; nem fogadja be a magyar lélek, vagy drasztikusan: nem veszi be a magyar ember gyomra. Úgy beszélnek róla, mint Tolnai Dali Jánosék és Szilvásújfalviék korában a presbitériumokról és az ő lelki életét megújító törekvésekről; az »angliai mirigy«-ről. Ezek szerint a belmisszió nem feladata az egyháznak. A második csoportba tartoznak, akik vallják, hogy szükség van rá, de csak azért, mert nem mernek a közszellemmel nyíltan szembeszállani, vagy nem akarnak elmaradottnak látszani. Ok maguk azonban semmiféle belmissziói munkát nem végeznek. Rendszerint így szoktak beszélni: mi nem tanultuk, nem ebben nőttünk fel, csinálja az újabb nemzedék. Vagy így: Én nem végeztem eddig, hogy fogjak hozzá mostan? A harmadik csoportba azok tartoznak, akik végzik a belmissziói munkákat, de csak szokásból, divatból vagy a felsőbbtség akaratának engedelmeskedve, talán kötelességérzetből és korántsem meggyőződésből és hitből. A negyedik csoportba tartoznak végül, akik hitből és lélekből, szívesen, teljes odaadással, nagy gyönyörűséggel és önmagukra is sok áldással munkálkodnak a belmisszió egyik-másik vagy minde-
nik ágában.

Az elméleti oldalon, illetve elvi szempontból ezek is kétfélék. Az egyik azt vallja, hogy végezni kell minden haborús és gondolkodás nélkül mindenkinek, a másik pedig, hogy csak az Isten Lelke indításából.” Debreczeni István: Az egyház és belmisszió. I. In: *Reformátusok Lapja* 1930/41 (okt. 11.), 509–512.

¹³ KREK Kgy. Jkv. 1933/77.

¹⁴ Ld. uo.

¹⁵ Uo.

misszió és az anyaszentegyház kebelén belül létrejött különböző egyesületek, szövetségek közé.¹⁶ Az egyesületek, a szövetségek rendkívüli módon fontos szerepet játszanak az egyházi életben, ám ezek egyfelől helyei, másfelől pedig szervei a belmisszióknak. Éppen ezért mielőtt valaki beazonosítaná a belmissziót az egyesületekkel, a szövetségekkel annak vigyáznia kell arra, ne hogy megszüktítse, rosszul értelmezze vagy félreértelmezze és magyarázza azt. A korabeli értelmezések, vélemény- és nézetkülönbségek számtalanszor ütköztek az egyházi sajtó hasábjain is. Az előbbiekkal szemben Tóth Zsigmond három irányba látta fontosnak meghatározni a belmisszió tevékenységét, munkakörét: szellemi, erkölcsi és gazdasági vonatkozásban.

„Ennek a háromirányú munkásságnak a gyakorlati eredményei pedig a magasabb népkultúra, biztos alapokon álló erkölcs, intenzívebb termelés, munkanélküliség megszűnése, beteggondozás, szegény-árva és kórházak létesítése.”¹⁷

Szerinte alig valósult meg valami mindezekből. Nem elég a csupán bibliaolvasás, a szónoklatok, a szavalóestek. Többet és mást kell tenni. Új bizottságokat kell létrehozni, és új, korszerűbben megfogalmazott programokat szükséges szervezni. A vélemény- és nézetkülönbségek tovább is fennáltak, a viták és értelmezések nem szűntek meg. Az azonban tény volt, hogy a nők, az asszonyok szerepe a belmissziói munkában egyre jelentősebb lett.

3. A nőszövetség életre hívása

Az Erdélyi Református Egyházkerület (EREK) Nőszövetségének a megalakulása megelőzte néhány esztendővel a KREK Nőszövetségének létrejöttét. Az EREK Igazgatótanácsa a 11095–1927/11095/III. számú, az esperesi és lelkipásztori hivataloknak kiküldött körlevélében tudatta, hogy a november 17-én tartott gyűlésükön megtárgyalták és elfogadták az *Erdélyi Református Nőszövetség alapszabályzatát*.¹⁸ Ezt követően Erdélyben is egyre-másra jelentek meg azok az írások, amelyek a nőszövetségek megalakításával, megszervezésével és azok munkájával voltak kapcsolatosak. A *Református Szemlé*ben 1928 januárjában név nélkül közölt írás egyértelművé tette az országos szintű nőszövetség létrehozását.¹⁹ Jancsó Lázárné pedig arról számolt be, hogy a Református Nőszövetség Erdély-szerte szinte megalakultnak tekinthető.²⁰

Királyhágómelléken is ismerték az EREK Nőszövetségének szerveződését, és Debreczeni István rögtön kétrészes írásban reagált az ottani eseményekre, és

¹⁶ Sass Kálmán: Belmisszió és egyesületek. In: *Reformátusok Lapja* 1933/23 (aug. 10.), 275–278.

¹⁷ Tóth Zsigmond: Belmisszió. In: *Reformátusok Lapja* 1933/25 (szept. 1.), 317–318.

¹⁸ 11 095–1927. III. sz. körlevél. Az Erdélyi Református Nőszövetség alapszabályzata [Hivatalos rész]. In: *Református Szemle* 1927/47 (nov. 25.), 757–759.

¹⁹ NN: A református nőszövetség munkája. In: *Református Szemle* 1928/2 (jan. 13.), 21–24.

²⁰ Jancsó Lázárné: A Református Nőszövetség munkájához. In: *Református Szemle* 1928/19 (máj. 11.), 291–294.

a jó példa követésére buzdított.²¹ Hangsúlyozta, hogy az erdélyi példának ott kell lebegnie a szemük előtt. Ők már utat tapostak ezen a téren, csakúgy, mint a belmisszió egyéb területein. Nem kell késlekedni, nem kell tétován várni arra, hogy az egyházi főhatóság mikor rendeli már el végre, hanem bátran munkába kell lendülni. Különbösen is a hivatalból elrendelt, kötelezett munkának nem lesz olyan kívánt eredménye, mint annak, amelyet majd önszántukból, tudatos elkötelezettséggel végeznek.

Debreczeni István a nőszövetségek megalakításának ügyét tekintette a legfontosabbnak az 1929. esztendőre vonatkozó belmissziói feladatok között, és úgy látta, hogy ennek három iránya van.²² A régi történelmi elnevezéseket helyesebbnek, célszerűbbnek tartotta a nőszövetség címnél, de engedett a kornak, a haladó szellemnek, az új módszereknek. Azonban arra is felhívta a figyelmet, hogy a „szövetség” kifejezés hordozhat ugyan több bensőséget és erősebb kapcsolat- és viszonyrendszert fejez ki, ám éppúgy kiüresedhet, megszokottá és tartalom nélkülivé válhat, mint bármelyik régi elnevezés.

„Egy egyesület sohasem a névtől függ, hanem attól a lélektől, mely a tagokat vezet és eltölti, de a történelmi nevek már magukban eszközök annak a léleknek a közvetítésére, mely viselőjüket áthatotta, Istennek tetsző életre vezette és anyaszentegyházunkért áldozatos munkásságra buzdította. Múltunk nekünk századokon át gazdag erőforrás volt, és ezt nemcsak névtelen, hanem jobbára nagynevű elődeinknek köszönhetjük.”²³

A nőszövetségi munka alapelveinek megfogalmazásához, a munkaterület áttekintéséhez sokan hozzászóltak és különböző fórumokon nyilatkoztak. Arday Aladár szerint ez a munka sohasem lehet öncélú, hanem csak és kizárólag egyházi szolgálat, és nem társadalmi munka:

„[...] egyik ága a gyülekezeti élet megnyitását célzó belmissziói munkának [...], kifejezetten egyháztársadalmi tömörülés, a nőknek adott lehetőség az aktív szolgálatra”²⁴

Ezért a nőszövetség csak az egyház oltalma és felügyelete alatt végezheti a munkáját. Nem kell feltétlenül minél nagyobb taglétszámra törekedni, a mennyiségnél sokkal fontosabb a minőség: a nőszövetségi tagoknak mindenben példát kell adniuk arra, hogy milyennek kell lennie az igazi, öntudatos kálvinista asszonynak a magán- és közösségi életben, a családban és a gyülekezetben, valamint a társadalomban.

²¹ Debreczeni István: Királyhágómelléki Református Nőszövetség. I. In: *Reformátusok Lapja* 1928/51 (dec. 22.), 636–637.

²² Debreczeni István: Ez évi belmissziói feladataink. In: *Reformátusok Lapja* 1929/5 (febr. 2.), 53–56.

²³ Uo.

²⁴ Arday Aladár: A nőszövetségről. In: *Reformátusok Lapja* 1930/20 (máj. 17.), 239–242.

Ennek az esztendőnek az elején Sulyok István püspök ki is küldte az egyházmegyékhez azt a körlevelét, amelyben felhívta a gyülekezeteket, hogy lehetőség szerint mindenütt alakítsák meg a helybeli nőszövetségeket.

Debreczeni László érabrányi lelkipásztor „a kor szükségérzetének a megnyilatkozását” vélte meghallani, megérteni a püspök felhívásában.²⁵ Szerinte elegendő, ha arra gondolunk, hogy a nők milyen szolgálatot végeztek a történelem folyamán az egyházi hitélet terén. Ebből pedig az válik világossá, hogy a jelenben és minden bizonnyal a jövőben is ők lesznek az anyaszentegyház legerősebb oszlopai, leghűségesebb munkásai. Ezt már akkor megbizonyították, amikor kimentek Jézus Krisztus sírjához, míg a férfi tanítványok csapatát hamar szétrobbantotta a kereszthalál kegyetlen valósága. Majd így folytatta:

„[...] a társadalom nem boldogul a nők öntudatos, segítő munkája nélkül. Azért hívja úgy a polgári, mint az egyházi téren nagy, komoly, felelősségteljes, szent munkára, hivatkozva külföldi nagy népek hasonló mozgalmaira.”²⁶

Az 1929. május 29-én tartott közgyűlés püspöki jelentése már konkrétan is foglalkozott a királyhágómelléki nőszövetségek megalakításának ügyével. Ekkor mondták ki először határozatban, hogy gyülekezeti, egyházmegyei és egyházkerületi szinteken kell megkezdeni a szervezeti kiépítésüket.²⁷ A közgyűlés fontosnak tartotta azt is, hogy a teljes körű kiépítés után a két egyházkerület nőszövetsége „egy közös országos református nőszövetség” szerveződjék.

A következő, alig fél esztendő múlva megtartott közgyűlésen Sulyok István püspök már arról számolt be, hogy tudomása szerint a szakminisztérium végre megerősítette az erdélyiek nőszövetségi alapszabályzatát, és ennek következtében a munkálatokat most már fel lehet gyorsítani.²⁸

Az 1930 júniusában elhangzott püspöki jelentés egyik pontjában megfogalmazott határozat már kerületszerte kötelezte a gyülekezeteket és a megyéket a belmissziói alakulatok megalakítására. Sőt már konkrét, számszerű adatokat is közöl a megalakult nőszövetségeket illetően.²⁹

Debreczeni István a nőszövetségi munkát 1931-ben már a belmisszió legújabb munkaágának nevezte.³⁰ Reálisan érzékelté ugyanakkor az akadályokat, de az áldásokat is. A korabeli nőszövetségi munka legfőbb akadályainak és kísértéseinek a következőket látta: előítélet és félelem; idegenkedés az újítástól és csökönyös, oktalan ragaszkodás a megszokotthoz; tunyaság; anyagi okok miatti ellenállás, ugyanis sok helyen rögtön a tagdíjbeszédessel akarták indítani a szerve-

²⁵ Debreczeni László: A nőszövetség eszméje. I. In: *Reformátusok Lapja* 1929/11 (márc. 16.), 129–131.

²⁶ Uo.

²⁷ KREK Kgy. Jkv. 1929/19/6.

²⁸ Uo. 1929/181/2.

²⁹ Uo. 1930/87/c.

³⁰ Debreczeni István: A nőszövetségi munka akadályai és áldásai. I. In: *Reformátusok Lapja* 1931/8 (feb. 21.), 85–87.

zódést és a munkát; emberi gyengeségek; a női hiúság; közönyösség; a tisztiság betöltése körül kialakult versengések, a sértődöttségek. De arra is volt eset, hogy a lelkész felesége beszélt le az asszonyokat az összegyülekezésekről, a szervezkedésekről, mondván, hogy ne okozzanak neki plusz gondot, több munkát, feladatot, és az is előfordult, hogy nem értették meg, vagy félreértették a nőszövetség programját. A nagyvárosi gyülekezetek nőszövetségeinek is volt egy sajátos gondolata: a nem egyházhoz kötődő nőegyletek, egyesületek, amelyek a korszellem és az ideológia alapján tevékenykedtek. 1928-ban azt írta Debreczeni István ezekről a *Jótekonny Nőegyletekről*, hogy inkább ellenzői az egyházi nőszövetségi munkának, mint támogatói.³¹ Nyilván fontos munkát végeztek a társadalomban, de a hangsúly a szereplésre, a divatra esett és nem

„[...] a krisztusi felebaráti szeretetre, mely jutalmát nem a mások dicséretében vagy mások felett való kitűnésben találja meg.”³²

Ezek a nőegyletek csak a társadalom, a korabeli ideológiák, politikai szemléleteknek felelnek meg, és a nőt mint református egyháztagnak és nemzetének elkötelezett munkáját figyelmen kívül hagyják. A református nőszövetségi tag esetében a súlypontoknak máshová kell kerülniük. Céljukat tekintve mindenkifelelt az különbözteti meg a nőszövetséget más szövetségektől, hogy református keresztyén szövetség, amely Isten országának az építésén munkálkodik. Célját illetően szolgálatuk

„[...] a lelki szellemi élet területére kell felnyúljon. Arra a területre, ahol folyik a keresztyénség nagy, nemes harca, a világnézetek birodalmába, ahol két részre osztatik az emberiség, Isten gyermekévé vagy a világ fiaivá, keresztyénné vagy pogánnyá, hívóvé vagy hitetlenné, tényleges vagy névleges reformátussá.”³³

A nőszövetségi tevékenység áldásai kezdetben még csak külsőségeiben mutatkoztak meg. Ilyenek voltak azok a szorgos munkálkodások, amelyek nyomán a megszépült a templom belseje, külseje és környéke. De később megmutatkoztak a belső áldások is: a lelkek megújulása és meggazdagodása; a református öntudat felébredése és megnyilatkozása; a lelkipásztor és templom iránti ragaszkodás; az egyházi irodalom olvasása és annak intenzív terjesztése; egyházi-kulturális programok, estélyek rendezése, szervezése; áldozatkészség a konkrét céllal meghirdetett gyűjtések esetében.

Szaplonczayné dr. Sziklai Ilona a nagybányai egyházmegyei nőszövetség alakuló közgyűlésén három pontban fogalmazta meg a nők szolgálati területét és feladatait. Eszerint a nőszövetségi munkakörnek a) ki kell terjednie a vallás-erkölcs és a hitélet mélyítésére, b) az értelmi nevelésre c) és a jótekonyság gyakor-

³¹ Debreczeni István: Királyhágómelléki Ref. Nőszövetség. I. In: *Reformátusok Lapja* 1928/51 (dec. 22.), 636–637.

³² Uo.

³³ Debreczeni László: A nőszövetség eszméje. II. In: *Reformátusok Lapja* 1929/13 (márc. 23.), 155–156.

lására, ezen belül az anya- és csecsemővédelemre, a gyermekek, a szegények gondozására, az egyház és iskola fenntartására. Össze kell tehát fogni a nőket, be kell vonni őket az anyaszentegyház létéért folyó küzdelembe, és azt a munkát kell rájuk bízni, amelyet csak ők tudnak nagyon jól elvégezni. A nőszövetségeket pedig szervezetbe gyűjtve kell tömöríteni azért, mert így

„[...] erős közösségi érzés fog közöttük kialakulni [...], és a szervezkedő hitelenséggel szemben Isten Országá munkásainak is szervezkedniük kell.”³⁴

A szervezett nőszövetség egyre lelkesebben vállalta fel küldetését. A korabeli sajtóban pedig egyre nagyobb gyakorisággal jelentek meg az öntudatos élet- és mentalitásformáló munkálkodásról, összejövetelekről, konferenciákról szóló híradások és jelentések. Közvetlen és konkrét hatásuk egyre nyilvánvalóbbá lett az egyházkerületben. Aki tehetett, különböző formában és módon állt a nőszövetség ügye mellé. A kerületi nőszövetségi elnöknél, Csernák Bélánénál nőszövetségi jelvényeket lehetett kapni. A megkülönböztető jelvények rendkívül fontos szerepet játszottak az összetartozás tudatának építésében.³⁵ Derzsi Endre lelkipásztor *Mit akar a Nőszövetség?* címmel három jelenetből álló színdarabot írt számukra. A színdarabban a nőszövetség ellenzékét vagy inkább ellenzőit és híveit állította egymás mellé. Tulajdonképpen azt mutatta be, hogy mi történt a gyülekezetekben a nőszövetség megjelenése és munkába lendülése során. Debreczeni István pedig az Újszövetség nőalakjairól írt olvasmányos, tanulságos, szemléletes, biblikus könyvet.³⁶ Ezt a nőszövetségi vezetők akár tankönyvként is használhatták. Az Újszövetség kiemelkedő nőalakjain keresztül számtalan élethelyzetet, kérdést állított reflektorfénybe.

A nőszövetségek megszervezése után bekövetkezett a válság szakasza, amelyre talán senki sem számított. Újra kellett fogalmazni a *quo vadis* kérdését. Debreczeni István nem tartotta ezt sem meglepőnek, sem olyannak, amely elcsüggedésre adhatna okot, és továbbra is ezt tartotta a legfontosabbnak:

³⁴ Szaplanczayné dr. Szikszay Ilona: A nő szolgálata. I. In: *Reformátusok Lapja* 1930/43 (okt. 25.), 533–536. Illetve uő: A nő szolgálata. II. In: *Reformátusok Lapja* 1930/44 (nov. 1.), 546–548.

³⁵ Ajtay Béláné egy kis epizódtörténetben emlékeztetett ennek jelentőségére. Az 1931-ben tartott nagyváradi református nagyhétről távozóban szólította meg valaki, akinek hasonló kítűzője volt. Egyikük sem szégyellte még a konferencia után sem hordozni a jelvényt. A találkozásban valójában a két kis jelvény is üdvözölte egymást. „Bizony nagyon is szükséges, hogy jelt adjanak egymásnak azok, akiket közös célok vezérlelnek. Tűzze fel hát minden református aszszony a jelvényt, mely némán, de annál kifejezőbben hirdesse a vele találkozóknak: Látod, testvéred vagyok, bizhatsz bennem, mert a te néped az én népem, a te Istened az én Istenem.” Ajtay Béláné: Nőszövetségi jelvények. In: *Reformátusok Lapja* 1932/3 (jan. 20.), 37.

³⁶ Debreczeni István: *A biblia nőalakjai*. Oradea-Mare – Nagyvárad, 1937.

„[...] a vezetők és közvetlenebb munkatársaik ne veszítsék el a kedvüket, hanem ugyanazzal az energiával és ugyanazzal a hittel dolgozzanak tovább. A legnagyobb veszedelem a vezetők elcsüggedése, mert túl gyorsan átterjed a tagokra.”³⁷

Az 1932. esztendőről tartott belmissziói jelentésében Debreczeni István beszámolt a férfiszövetségek megalakulásáról is. A nőszövetségekről pedig azt írta, hogy bár minden várakozást felülmúló sikerrel működnek, mégis

„[...] némely helyen lanyhulás, stagnálás állott be. Ennek kétségtelenül oka a nehéz gazdasági helyzet, de oka az a körülmény is, hogy a nőszövetségek munkája több helyen külsőséges, csak az anyagiakra alapozott volt.”³⁸

Erre a viszonylag kritikus időszakra esett egy olyan szövetség megalakítása, amely a legszorosabb kapcsolatot jelentette a nőszövetségek és az anyaszentegyház ifjabb, leendő, majdani nőszövetségi tagjai között. Ez pedig a *leányszövetség* volt. Kidolgozták a KREK Leányszövetségének működési alapszabályzatát is, amelyet a közgyűlés el is fogadott. Az ügyrend 2. pontjában a szövetség célját illetően ezt olvassuk:

„[...] egy társaságba gyűjteni az egyházban azokat a református leányokat, akik a Jézus Krisztust személyes Uruknek és Megváltójuknak tekintik, a Szentírás és a hitvallások szerint az ő tanítványai akarnak lenni hitükben és életükben: együttesen akarnak munkálkodni az evangéliumnak a leányok közötti terjesztésén, egyházunk építésén és Isten dicsőségét mint öntudatos, református keresztyén leányok akarják munkálni.”³⁹

Programjukat a Lk 2,52 alapján fogalmazták meg, amely négy területre terjed ki: a) a lelki munkára, b) az értelmi munkára, c) a társadalmi munkára és d) a testápolásra.

A válság jelei valójában ott mutatkoztak igazán, ahol nem építettek szilárd lelki alapot, és a munka inkább csak a külsőségekben merült ki. Ezt a kérdést ragadta meg és fejtette ki Szaplóczayné dr. Szikszay Ilona *A női lélek kialakulása a nőszövetségben* című írásában. Ehhez – szerinte – a nőszövetség biztosít igazán megfelelő keretet és lehetőséget, a közösség az, amely erőt ad az egyénnek, és közösség az, ahol az egyén igazán megtalálja a helyét, szerepét, feladatát és küldetését, s ahol épít és összetart.

„A nőszövetség Istennek áldott eszköze [...], és különbözik minden más világi egyesülettől, mert legfőbb célja, hogy Krisztus képét alakítsa ki minden női lélekben, míg más világi egyesületek a lelket nem érintik. A nőszövetség igazi

³⁷ Debreczeni István: A nőszövetségek újabb feladatai. In: *Reformátusok Lapja* 1933/12 (ápr. 20.), 133–135.

³⁸ KREK Kgy. Jkv. 1933/77.

³⁹ KREK Kgy. Jkv. 1933. Melléklet a 80. számú határozathoz.

munkája a lelkek mélyén folyik, s ebből, mintegy forrásból fakadnak a külső munkaágak.”⁴⁰

A KREK nőszövetségi munkájának eredményeiről Nits István írt tartalmas beszámolót, összefoglalót 1938-ban. Öt pontban megfogalmazott gondolataival arra adott választ, hogy miért láthatatlanok a nőszövetségi munka eredményei.

1. Lehet, hogy nem végezték, vagy rosszul végezték a munkájukat; vagy esetleg azért, mert az elvégzett munka olyan természetű volt, hogy eredményei láthatatlanok. Ez azonban azért van, mert a nőszövetségi munka teljes egészében lelki munka. Így az eredményei is lelkiek, azaz láthatatlanok. Arra vigyázni kell, hogy ne a láthatóság legyen a legfontosabb szempont, mert ha úgy dolgoznak, hogy majd könnyen észrevehetőek legyenek és száraz adatokba, kimutatásba besorolható eredményekkel dicsekedhessenek, ott nagy gondok vannak a református szellemiséggel. Ebből következik a második szempont.

2. A nőszövetség nem a földi idő, hanem az örökkévalóság számára munkálkodik. Ezért ezt a munkát nem az idő és az emberek, hanem az Isten ítéli meg. Türelmesnek, kiegyensúlyozottnak kell lenni. Az áldást Isten adja akkor, amikor ezt jónak látja.

3. A nőszövetségi munka eredményei azért is láthatatlanok, mert itt nem az emberi szempont a lényeges, hanem az isteni. A nőszövetségi tagok csak eszközök Isten kezében, az ő munkatársai. Tehát a nőszövetségnek azért kell szent szövetségnek lennie, mert Isten tulajdona és nem az egyházé, de még csak nem is a lelkipásztoré vagy valamilyen egyéb társadalmi, politikai szervezété. Ezt a munkát nem lehet sem érdekből, sem parancsszóra végezni, hanem csak szívvel-lélekkel, öntudatos áldozathozattal. Kálvin János szavaira utalva lehet kijelenteni, hogy szív nélkül nincs igazi, valódi nőszövetségi munka.

4. Ezt a munkát csak bűnbánattal lehet végezni. A bűnbánat során a református ember mindig szem előtt tarja, hogy mit végzett Isten szerint valóan, és mit nem. Aki munkálkodik, legyen szerény és alázatos, illetve munkájával mindig arra kell rámutatnia, akire Keresztelő János is utalt. Itt nem lehet dicsekvés, versengés az elsőbbségért, nem lehet hiúnak lenni, hanem csak alázattal és örömmel szolgálni és bizonytságot tenni.⁴¹

5. Szent Erzsébet kötényében rózsákká változtak a kenyerek. A 13. századi legenda ma is arra figyelmeztet, hogy az a munka ne magamutogató, hivalkodó legyen, hanem láthatatlan, s ne tudja a jobb kéz, hogy mit csinál a bal szentírásai szemléletének megfelelően:

⁴⁰ Szaplóczayné dr. Szikszay Ilona: A női lélek kialakulása a nőszövetségben. I. In: *Reformátusok Lapja* 1933/19 (júl. 1.), 221–223.

⁴¹ Nits István: A református nőszövetségi munka láthatatlan eredményei. I. In: *Reformátusok Lapja* 1938/5 (febr. 10.), 49–52.

„[...] a nők szociális, jótékony, általában materiális természetű munkája eredményeinek is láthatatlanná kell válnia.”⁴²

Az 1930-as évek közepéről és utolsó esztendeiből meglehetősen sok beszámoló, hosszabb-rövidebb írás vall beszédesen arról, hogy egyházi életünknek ez a belmissziós alakulata, minden belső és külső akadály ellenére sikeresen végezte Istentől kapott feladatát, küldetését. Egyelőre nem találtuk nyomát annak, hogy mi lett a sorsa a kerületi nőszövetségnek mint szervezetnek, a KREK-nek mint önálló egyházkerületnek a megszűnése után. Azt azonban igen, hogy a gyülekezetekben tovább élt, működött, és aktívan fejtette ki a hatását az 1940-es évek embert próbáló háborús időszakában is. Mivel a református egyház igazán a gyülekezeteiben élt és él, ezért még ha konkrét megnevezéssel nem is, de az az 1950-es évektől kezdve mindvégig ott volt az Anyaszentegyház életének hátterében. Olykor-olykor csak néhány, sokszor láthatatlan asszony imádságos lelke és tevékeny keze által érezte hatását. A KREK utolsó közgyűlésének egyetlen határozata sem foglalkozott a nőszövetség helyzetével vagy jövődjével.⁴³

Már említettük, hogy következetes, kitartó munka és bátor küzdelem után a román kormány 1938-ban a legmagasabb szinten is elismerte az új ország második református egyházkerületét. Ekkor már kirobbant a második világháború. 1940 szeptemberétől a történelem ismét átrajzolta a határokat. A KREK két részre szakadt: az északra és a délre. A Zsinat határozatának megfelelően, az északi testrészt – nem teljes egyetértés mellett ugyan, de – visszatért a Tiszántúli Református Egyházkerületbe. A déli pedig saját kálváriáját kezdte élni. A 22 esztendő mégis elegendő volt arra, hogy egy csonka egyháztest teljes értékű kerületté szerveződjék, és működőképessé váljon különböző szintű entitásaiban, akárcsak a tudatosan tervezett és szisztematikusan kiépített nőszövetség is.

Felhasznált irodalom

- 11 095–1927. III. sz. körlevél. Az Erdélyi Református Nőszövetség alapszabályzata [Hivatalos rész]. In: *Református Szemle* 1927/47 (nov. 25.), 757–759.
- Ajtay Béláné: Nőszövetségi jelvények. In: *Reformátusok Lapja* 1932/3 (jan. 20.), 37.
- Arday Aladár: A nőszövetségről. In: *Reformátusok Lapja* 1930/20 (máj. 17.), 239–242.
- Arday Aladár: Mi kell hozzá? In: *Reformátusok Lapja* 1930/34 (aug. 23.), 426–427.
- Debreczeni István: *A biblia nőalakjai*. Oradea-Mare – Nagyvárad, 1937.
- Debreczeni László: A nőszövetség eszméje. I. In: *Reformátusok Lapja* 1929/11 (márc. 16.), 129–131.
- Debreczeni István: A nőszövetségek újabb feladatai. In: *Reformátusok Lapja* 1933/12 (ápr. 20.), 133–135.

⁴² Nits István: A református nőszövetségi munka láthatatlan eredményei. II. In: *Reformátusok Lapja* 1938/6 (febr. 20.), 61–63.

⁴³ KREK Kgy. Jkv. 1941. december 10.

- Debreczeni István: A nőszövetségi munka akadályai és áldásai I. In: *Reformátusok Lapja* 1931/8 (febr. 21.), 85–87.
- Debreczeni István: Az egyház és belmisszió. I. In: *Reformátusok Lapja* 1930/41 (okt. 11.), 509–512.
- Debreczeni István: Ez évi belmissziói feladataink. In: *Reformátusok Lapja* 1929/5 (febr. 2.), 53–56.
- Debreczeni István: Királyhágómelléki Református Nőszövetség I. In: *Reformátusok Lapja* 1928/51 (dec. 22.), 636–637.
- Debreczeni László: A nőszövetség eszméje. II. In: *Reformátusok Lapja* 1929/13 (márc. 23.), 155–156.
- Jancsó Lázárné: A Református Nőszövetség munkájához. In: *Református Szemle* 1928/19 (máj. 11.), 291–294.
- Nits István: A református nőszövetségi munka láthatatlan eredményei I. In: *Reformátusok Lapja* 1938/5 (febr. 10.), 49–52.
- Nits István: A református nőszövetségi munka láthatatlan eredményei II. In: *Reformátusok Lapja* 1938/6 (febr. 20.), 61–63.
- NN: A református nőszövetség munkája. In: *Református Szemle* 1928/2 (jan. 13.), 21–24.
- Orth Imre: Emlékezzünk. Adatok a Királyhágómelléki Egyházkerület történetéhez. In: *Reformátusok Lapja* 1941/28 (okt. 10.), 261–262.
- Pálfi József: *Debreczeni István, Aki megtanulta a mellényt többször ki- és begombolni*. A D. Dr. Harsányi András Alapítvány Kiadványai 15. Debrecen, 2011.
- Sass Kálmán: Belmisszió és egyesületek. In: *Reformátusok Lapja* 1933/23 (aug. 10.), 275–278.
- Szaplonczayné dr. Szikszay Ilona: A nő szolgálata. I. In: *Reformátusok Lapja* 1930/43 (okt. 25.), 533–536.
- Szaplonczayné dr. Szikszay Ilona: A nő szolgálata. II. In: *Reformátusok Lapja* 1930/44 (nov. 1.), 546–548.
- Szaplonczayné dr. Szikszay Ilona: A női lélek kialakulása a nőszövetségben. I. In: *Reformátusok Lapja* 1933/19 (júl. 1.), 221–223.
- Tóth Zsigmond: Belmisszió. In: *Reformátusok Lapja* 1933/25 (szept. 1.), 317–318.

Levéltári források

- KREK Kgy. Jkv. 1929/19/6
 KREK Kgy. Jkv. 1929/181/2.
 KREK Kgy. Jkv. 1930/87/c.
 KREK Kgy. Jkv. 1932/20.
 KREK Kgy. Jkv., 1932/77.
 KREK Kgy. Jkv. 1933/77.
 KREK Kgy. Jkv. 1933. Melléklet a 80. számú határozathoz.
 KREK Kgy. Jkv. 1941. december 10.